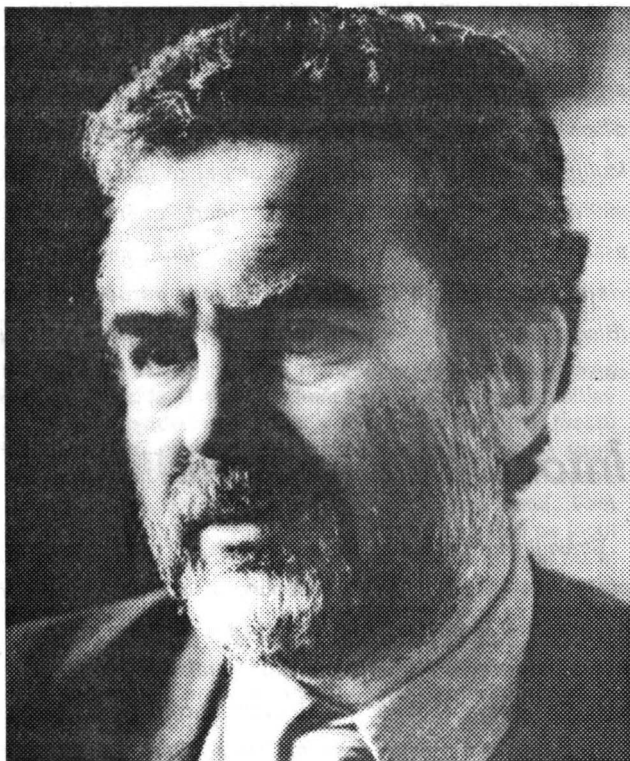

CĂLĂTORUL ȘI STRĂINUL

Roman și teatru

Pentru ceilalți, călătorul este străinul. Străin față de cei ce nu se deplasează. Dacă el traversează o inițiere umblînd prin lume – căci orice călătorie este o inițiere – atunci cînd străbate prin grupuri nemișcate el le tulbură, iar trecerea sa apare ca un eveniment. Cei doi termeni aflați în contact suferă în egală măsură efectele întîlnirii. Există o influență reciprocă. Dacă relatarea unei călătorii și a metamorfozelor ființei este mai degrabă de ordin epic – Ulise și păsările lui Attar, Wilhelm Meister și personajele lui Hesse aduc mărturie în acest sens –, perturbarea provocată de sosirea unui străin e mai curînd de ordin **dramatic**. Romanul povestește mișcarea ce-l schimbă pe cel care o face, iar teatrul se ocupă de efectele acestei mișcări asupra unei lumi staționare. Există desigur excepții, însă acestea, fie că e vorba de Faust, de Peer Gynt sau de alte texte expresioniste, încearcă toate să impună scenei o vocație romanescă, violentînd-o prin chiar acest fapt. Dacă romanul redă integralitatea unui drum, teatrul detașează un episod; în acest fel, avem, pe de o parte, un itinerariu, iar pe de alta, o etapă.

Călătorul și străinul.

De la celălalt mal la nicăieri

La ideea de deplasare pe care o actualizează străinul se adaugă cea a unor granițe. Străinul aparține unui spațiu asimilat cu ideea de „altă parte”, de alt undeva (personajul lui Camus e „un străin printre ceilalți”. Deși nemișcat, el se află în altă parte). Străinul vine întotdeauna de pe un alt tărîm. Există bineînțeles în această îndepărtare grade diferite care merg de la distanța minimă – Nina din Pescărușul vine „de pe celălalt mal” – pînă la extensia maximă – Fedra vine din Orient – sau chiar pînă la absența de repere geografice – străinii lui Ibsen sînt lipsiți de orice determinare teritorială. De pe malul celălalt spre nicăieri – iată domeniul străinului. Acesta se desfășoară în cercuri a căror circumferință se lărgeste din ce în ce mai mult.

Străinul aparține așadar unui alt undeva, mai mult sau mai puțin definit, dar se erijează în figură dramatică prin simplul fapt că se deplasează, se apropie, pătrunde într-un mediu care nu-i aparține.

Sosind, el răspunde unei așteptări, unui vis nerealizat al celor care nu se mișcă. În acest fel, el se dă drept variantă mai apropiată a Celuilalt. Străinul, spre deosebire de cei pe care-i vizitează, se deplasează și, trecînd granițele, atenuază distanțele și face posibile întîlnirile. El apare ca un termen de legătură între Celălalt și ființele imobile, între excesul de distanță ce eșuează în anonim și proximitatea absolută. Străinul e un intermediar care transportă existență. Trăire.

Trupul străinei

Toate marile îndrăgostite ale teatrului sînt străine. De la Medeea la Fedra, de la Cleopatra la Salomeea. Ele fac să apară o dimensiune necunoscută a trupului și dezvăluie amplitudinea devastatoare a unui erotism violent. În lumile aflate sub controlul rațiunii, străina face din corpul ei o instanță aflată în afara rațiunii, căreia îi e în același timp preoteasă și prizonieră. Aceste femei vin de fiecare dată fie din Palestina, fie din Egipt sau din Armenia, din spații unde dorința se desfășoară mitic liberă de orice constrîngere, indiferentă față de orice ordine liniștitoare. Ele fascinează cufundîndu-se în erotism ca vocație și destin. Străina este cea în care se întruchipează mai mult decît în oricare lipsa de măsură, hybrisul trupului. Dintre bărbați, cine este cel care va trăi

la fel de puternic ca aceste îndrăgostite ravagiile unei pasiuni sinucigașe? Othello, Maurul, Străinul.

Viața este în altă parte

Străinul este fascinant acolo unde oamenii cred că viața e în altă parte. La Ibsen, eroinele își percep lumea ca pe o ordine solidificată, stagnantă, de unde nu se mai poate lua nimic bun. Ele sînt locuite fără încetare de o lipsă și de o asfixie periculoasă. Iată de ce ele îi pîndesc pe marinarii ce revin de pe mare și pe călătorii ce revin de nicăieri. Ei aduc ceva necunoscut, de nestăpînit de către niște ființe pe care spațiul burghez le înăbușă, închis în sine, refractar la mișcare, opac față de ce vine din afară. Călătorii răspund astfel unei așteptări. Străinul întruchipează un mod de viață visat, la care existența cotidiană nu îngăduie accesul.

Că atinge doar un mediu – este străinul tangentă – sau că îl traversează – este străinul secantă – străinul nu zăbovește (dacă o face, își pierde puterea). Din punct de vedere dramatic se stabilește astfel o relație între scurtimea trecerii și violența zguduitoră ce face să se clatine o stabilitate preliminară, adesea artificială. După o scurtă fericire, trecerea străinului aduce cu ea tragedia: ființa ce rămîne suportă și mai puțin mediul pe care îl detesta dinainte. Pentru ea, după ce a întrezărit o altă ieșire, la care nu mai ajunge, nu e alt răspuns decît sinuciderea. În urma străinului rămîn adesea cadavre. Dacă nu, fixarea melancolică a unei amintiri: așa, ceea ce n-a durat decît o clipă se întinde pe o întregă viață.

Avatarurile unui motiv

Tema „Viața e în altă parte” pe care se întemeiază impactul străinului poate cunoaște dezvoltări opuse, căci nu există diferențe între Petersburgul de care se minunează funcționarii din orașelul unde debarcă Hlestakov și Moscova la care nu încetează să viseze cele trei surori. Verșinin n-o fi decît versiunea nobilă a falsului Revizor? Acolo unde nu se știe ce e fericirea se așteaptă totdeauna sosirea unui străin. Acesta poate salva totul, la fel cum poate dezorganiza totul. Berdiaev vede în personajul Revizorului pe însuși Diavolul.

Cealaltă față a străinului poate fi angelică.

Uneori asistăm la răsturnarea comică a acestui motiv. Aceasta se întâmplă cînd e vorba de colectivități în care nu există deloc nostalgia unui alt undeva. Lumea din Piațeta lui Goldoni își ajunge ei înseși și, în realitate, cavalerul venit din sud este cel

care suferă atracția acestei vieți de grup în care ar vrea să se amestece. De îndată ce un mediu ignoră pînă în străfunduri adagiul „viața e în altă parte”, străinul încetează să mai apară ca un purtător de alternativă, fiind alungat în categoria bizarului. El este cel care se simte frustrat și încearcă zadarnic să angajeze un dialog. Atitudinea față de străin slujește drept test pentru un ansamblu social care își dezvoltă în acest fel crizele sau, dimpotrivă, împlinirile. Străinul și grupul, sau Unul față în față cu Multiplul. Figura străinului se estompează în dramaturgia modernă, în care exteriorul devine incert, amenințător. El asediază un interior fragil, unde se trăiește fără convingerea că viața e altundeva. Despre acest lucru vorbesc Frisch (Biedermann) sau Pinter (Gardianul). Din exterior nu pot veni decît agresiunea și violența.

Întoarcerea imposibilă

Străinul care trece fără să se instaleze trezește. El ține de categoria ciudatului, cu tot ce presupune aceasta ca fascinație și marginalitate. Aceste resurse îl fac diferit și el rămîne la o parte, fără să se dizolve într-un ansamblu. Străinul figurează ca o excepție. Motivul străinului are un avatar al cărui nucleu mitic e întoarcerea fiului risipitor: este motivul celui care părăsește o comunitate și la întoarcere nu mai este recunoscut ca membru al acesteia. Doar Solveig știe că bătrînul pe care-l are în față este Peer. Pentru toți ceilalți, el nu este decît un străin uscat, steril, care urmează să fie respins. Ca și cum călătoria l-ar fi golit de substanță. Această figură se regăsește la Pirandello sau O'Neill: de cîte ori e vorba de o întoarcere, e pentru ca să se constate o înfrîngere, o imposibilă recunoaștere. Comunitatea, închisă în sine, n-are ce face cu cel care, plecînd, a devenit un străin. Claire Zachanassian, bătrîna doamnă a lui Dürrenmatt, știe că nimic nu o mai leagă de orașelul de unde a plecat și că toată averea ei nu o poate ajuta decît să-și ia revanșa. Ruptura este iremediabilă. Fiul din Neînțelegerea nu e recunoscut nici măcar de mama sa. El e străinul pe care-l poți ucide. Între cel care a plecat și cei care au rămas totul se joacă în termeni de revanșă. Ei au devenit străini unii pentru ceilalți. Călătoria i-a despărțit pentru totdeauna.

traducere de AGNES DAVIDOVICI

Eseul face parte din volumul *Le théâtre ou l'Instant habité* (Teatrul sau clipa locuită), Editions de l'Herne, Paris, 1993.